



ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΤΩΝ
ΠΙΣΤΩΝ

«Ὅσοι πιστοί,
ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ
τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Ο πιστός με το μυστήριο του Βαπτίσματος ἔχει αναγεννηθεῖ πνευματικά, ἔχει γίνει «κάτι εντελῶς διαφορετικό». Ἀνήκει στην οικογένεια του Θεοῦ. Καὶ γι αὐτό ἔχει το δικαίωμα - παρά τις αμαρτίες του - **να παρίσταται στη θεία Λειτουργία**, να παρακολουθεῖ το Μυστήριο καὶ **να κοινωνεῖ το Σῶμα καὶ το Αἷμα** του Κυρίου.



"ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ"
†Επισκόπου Αυγουστίνου Ν. Καντιώτη

«Οἱ τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιοτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν· ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἑλληλουΐα».

Ο ὕμνος αυτός, ὅπως και οἱ ἄλλοι που ψέλνονται στη θέση του, μας καλεῖ να απομακρύνουμε τους εαυτοὺς μας ἀπὸ κάθε φροντίδα βιοτικὴ, ἀπὸ κάθε τι που θα μπορούσε να κρατήσῃ τὴν προσοχή μας μακριὰ ἀπὸ τὸ τελούμενο μυστήριο τῆς θείας Ευχαριστίας, και με ὅλο μας τὸ εἶναι να συμμετέχουμε σ' αὐτό.

«Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου, καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω· ὁ γὰρ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων προσέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρῶσιν τοῖς πιστοῖς. Προηγούνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν Ἀγγέλων...»

(Ψάλλεται τὸ Μ. Σάββατο).

«Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ...»

(Ψάλλεται τῇ Μ. Πέμπτῃ).

«Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν...»

(Ψάλλεται στὴ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δύρων).

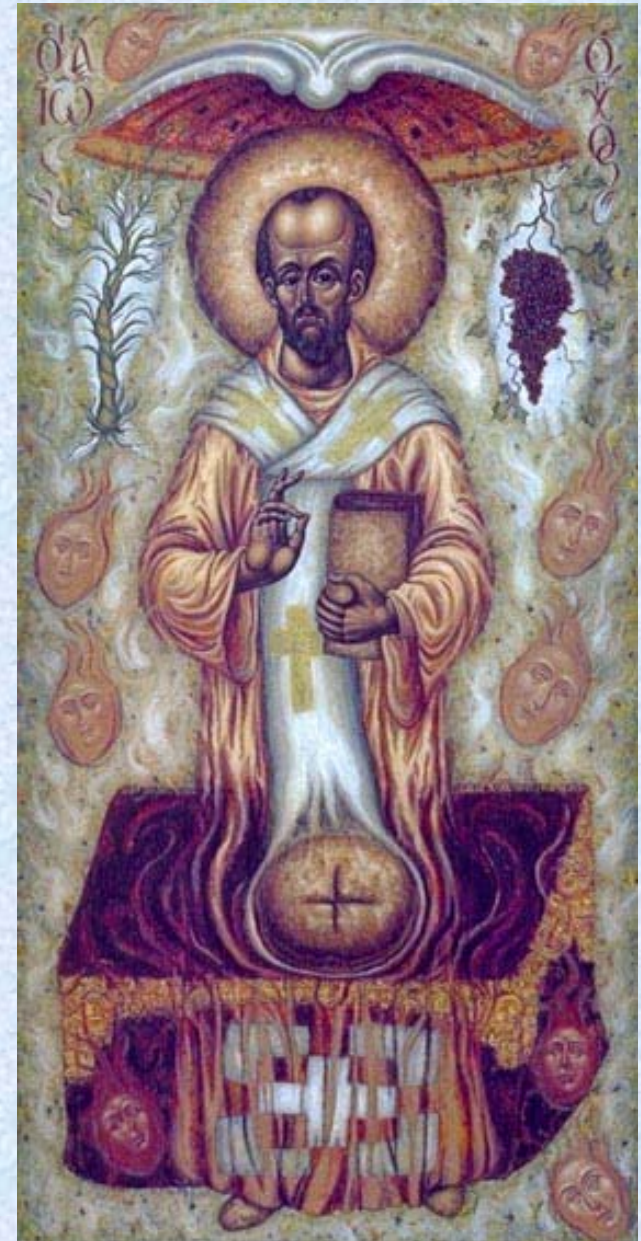


Ἀθήνα, Βυζαντινὸ Μουσεῖο, 17ος αἰ.

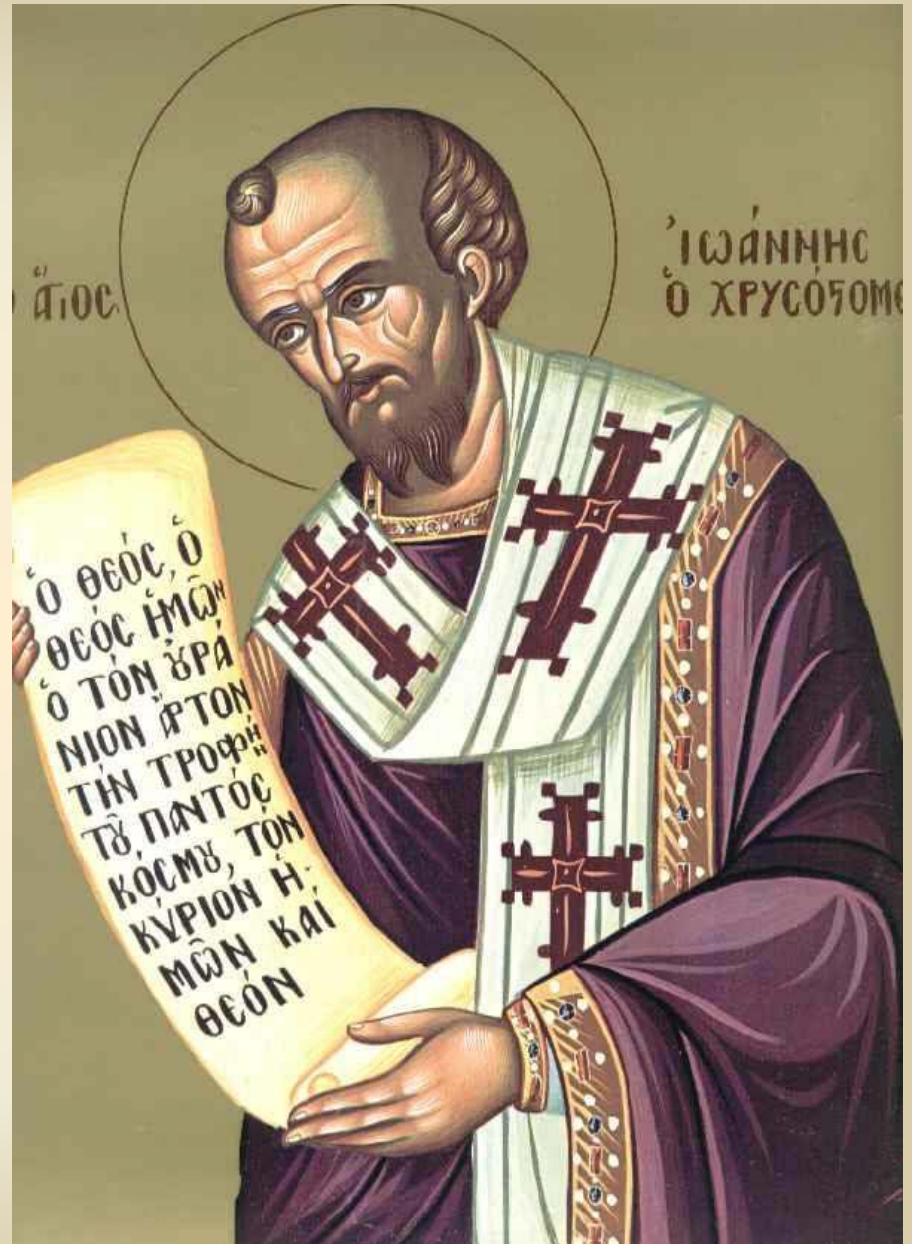
ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ

«Οὐδείς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς προσέρχεσθαι ἢ προσεγγίζειν ἢ λειτουργεῖν σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης· τὸ γὰρ διακονεῖν σοι μέγα καὶ φοβερὸν καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν. Ἄλλ' ὅμως... γέγονας ἄνθρωπος καὶ Ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱερουργίαν παρέδωκας ἡμῖν... Σὲ τοίνυν δυσωπῶ... Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ τὸν ἁμαρτωλὸν... καὶ καθάρισόν μου τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν... καὶ ἰκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος... παραστήναι... καὶ ἱερουργῆσαι... ἀξίωσον προσενεχθῆναί σοι ὑπ' ἐμοῦ... τὰ δῶρα ταῦτα. Σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν...»

«Νίψομαι ἐν ἁθώοις τὰς χεῖράς μου καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου...».



«Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον, τὴν τροφήν τοῦ παντὸς κόσμου, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐξαποστείλας σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα καὶ ἀγιάζοντα ἡμᾶς· αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον· μνημόνευσον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, τῶν προσενεγκόντων καὶ δι' οὓς προσήγαγον καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων. Ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».



Η μεταφορά των τιμίων Δώρων στο Θυσιαστήριο.

Ο λειτουργός

- **Πλησιάζει** το άγιο Θυσιαστήριο με κατάνυξη και συντριβή.
- **Θυμιάζει** κυκλικά την αγία Τράπεζα, την ιερή Πρόθεση, τις δεσποτικές εικόνες και το λαό, (λέγοντας καθ' εαυτόν τον ψαλμό της μετανοίας και άλλα κατανυκτικά τροπάρια).
- **Εκζητεί συγνώμη** από το Θεό, από τους συλλειτουργούς και από το λαό,
- **Έρχεται στην αγία Πρόθεση** και, αφού σηκώσει τα άγια Δώρα με πολύ σεμνότητα στο ύψος της κεφαλής του, **εξέρχεται** εκ της βορείας πύλης περιφέροντάς τα σκοπίμως στο Ναό δια μέσου των πιστών.



«Πάντων ἡμῶν
μνησθείη Κύριος ὁ
Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ πάντοτε· νῦν καὶ
ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων».



Στο πέραςμα του ιερέα οι πιστοὶ ψάλλουν και προσκυνοῦν με κάθε σεβασμὸ παρακαλῶντας να τους μνημονεύει την ὥρα που θα προσφέρει στο Θεὸ τα τίμια δῶρα. Γιατί ξέρουν πως δεν υπάρχει αποτελεσματικότερη ικεσία ἀπὸ τούτη τη φρικτὴ θυσία, που καθάρισε δωρεάν ὅλες τις αμαρτίες του κόσμου.

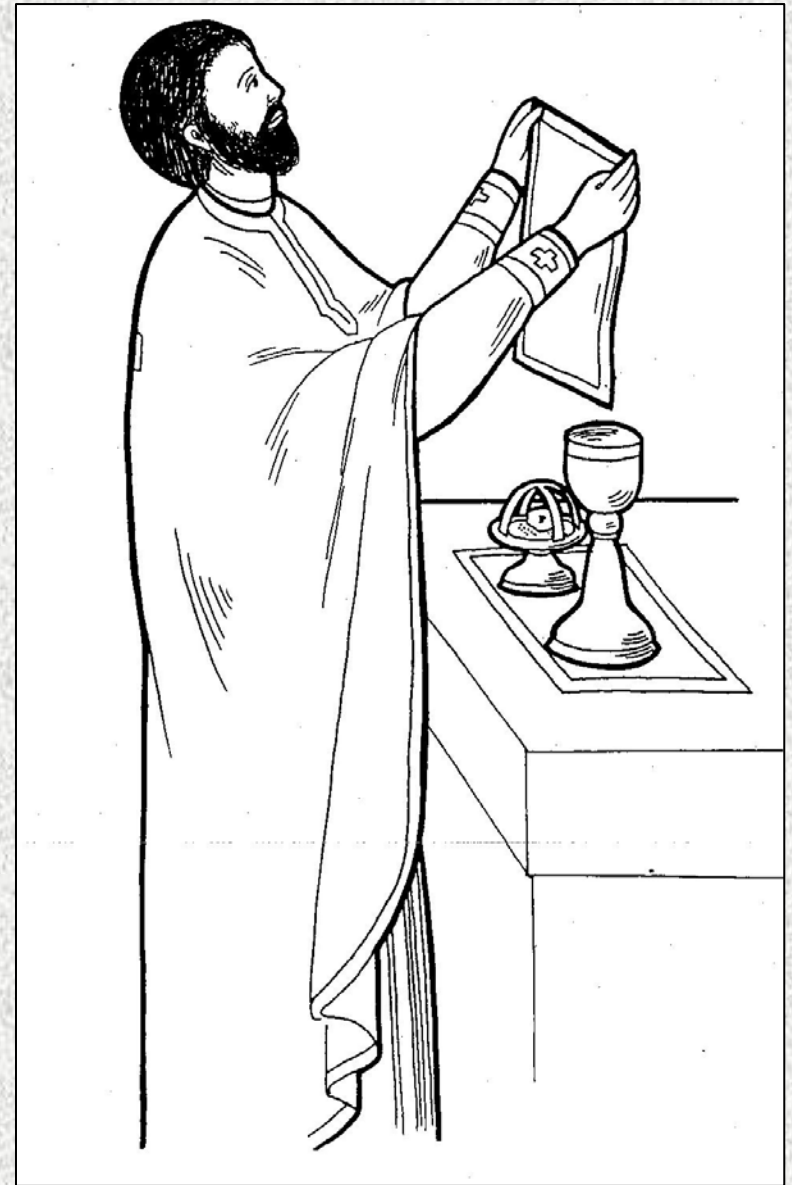
Μεγάλη Είσοδος

Εάν με την πρώτη - Μικρή Είσοδο - είδαμε το Χριστό να εισέρχεται στον κόσμο, για να κηρύξει και να θαυματουργήσει, τώρα βλέπουμε το **Χριστό να προχωρεί προς το Γολγοθά** για να **πάθει**, να **σταυρωθεί** και να **αναστηθεί** για τη σωτηρία του ανθρώπου. Μέσα στη θεία Λειτουργία βιώνουμε το τι είπε ο Χριστός, τι έκανε ο Χριστός και κυρίως τι έπαθε ο Χριστός για τον άνθρωπο, αλλά και τι μεγάλο καλό προξένησε ο Χριστός στον άνθρωπο, αφού του έδωσε τη δυνατότητα να συμμετάσχει και εκείνος στο μυστήριο της αναστάσεως και της αναλήψεώς Του.



Ιερά Μονή Σταυρονικήτα

- Ο ιερέας αποθέτει τα Τίμια Δώρα στην Αγία Τράπεζα,
- πάνω στο αντιμήνσιο (που συμβολίζει τον Τάφο) λέγοντας το τροπάριο της Μ. Παρασκευής «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ...»,
- τα σκεπάζει με τον αέρα (που συμβολίζει την καθαρά σινδόνα) και τα θυμιάζει (συμβολίζοντας τα αρώματα).
- Παλαιότερα η Ωραία Πύλη έκλεινε (συμβολίζοντας το σφράγισμα του Τάφου με το λίθο), κάτι που δε συνηθίζεται πια.



«Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ
ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σῶμα,



σινδόνι καθαρᾷ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν,
ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο».

Τὰ Πληρωτικά

Είναι μία σειρά από αιτήσεις που λέγει ο ιερέας και αρχίζουν με τις λέξεις: **«Πληρώσωμεν (=Ας συμπληρώσουμε) τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ»**. Τα τελευταία ἔξι αιτήματα, που τελειώνουν όλα με την φράση **«...παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα»** και στα οποία οι ψάλτες απαντούν με το **«Παράσχου, Κύριε»** (= δώσε μας, χάρισέ μας, Κύριε) είναι πολύ σημαντικά αιτήματα, καθένα από τα οποία έχει το πνεύμα του Χριστού και το φωτισμό του Αγ. Πνεύματος, είναι δε τα ἔξης:



« Ὑπὲρ
τῶν προτεθέντων
τιμίων Δώρων ... ».



"ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ"
†Επισκόπου Αυγουστίνου Ν. Καντιώτη

Προσφέρουμε στο Θεό **ψωμί** και **κρασί**, γιατί αυτά αποτελούν τροφή αποκλειστικά ανθρώπινη, με την οποία συντηρείται και εκδηλώνεται η ζωή μας. Γι' αυτό και πιστεύεται πως, όταν προσφέρει κανείς τροφή, είναι **σαν να προσφέρει την ίδια τη ζωή**. Επειδή λοιπόν με τα μυστήρια ὁ Θεός μάς χαρίζει την ανθρώπινη ζωή, ήταν φυσικό και το δικό μας δώρο να είναι κατά κάποιο τρόπο ζωή, για να μην είναι αταίριαστη η προσφορά μας με την ανταπόδοση του Θεού, αλλά να έχει κάτι συγγενικό. Άλλωστε **ο Κύριος παρήγγειλε να Του προσφέρουμε ψωμί καὶ κρασί**, κι Αυτός πάλι **μας ανταποδίδει «ἄρτον οὐράνιον» και «ποτήριον ζωῆς»**. Θέλησε να Του προσφέρουμε εμείς εφόδια της πρόσκαιρης ζωῆς, κι Εκείνος να μας αντιπροσφέρει την αιώνια ζωή. Για να φανούν ἔτσι η χάρη Του σαν αμοιβή και το αμέτρητο ἔλεός Του σαν πράξη δικαιοσύνης. [Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας \(Αγίου Νικολάου Καβάσιλα\), Η ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ, Τα Τίμια Δώρα.](#)

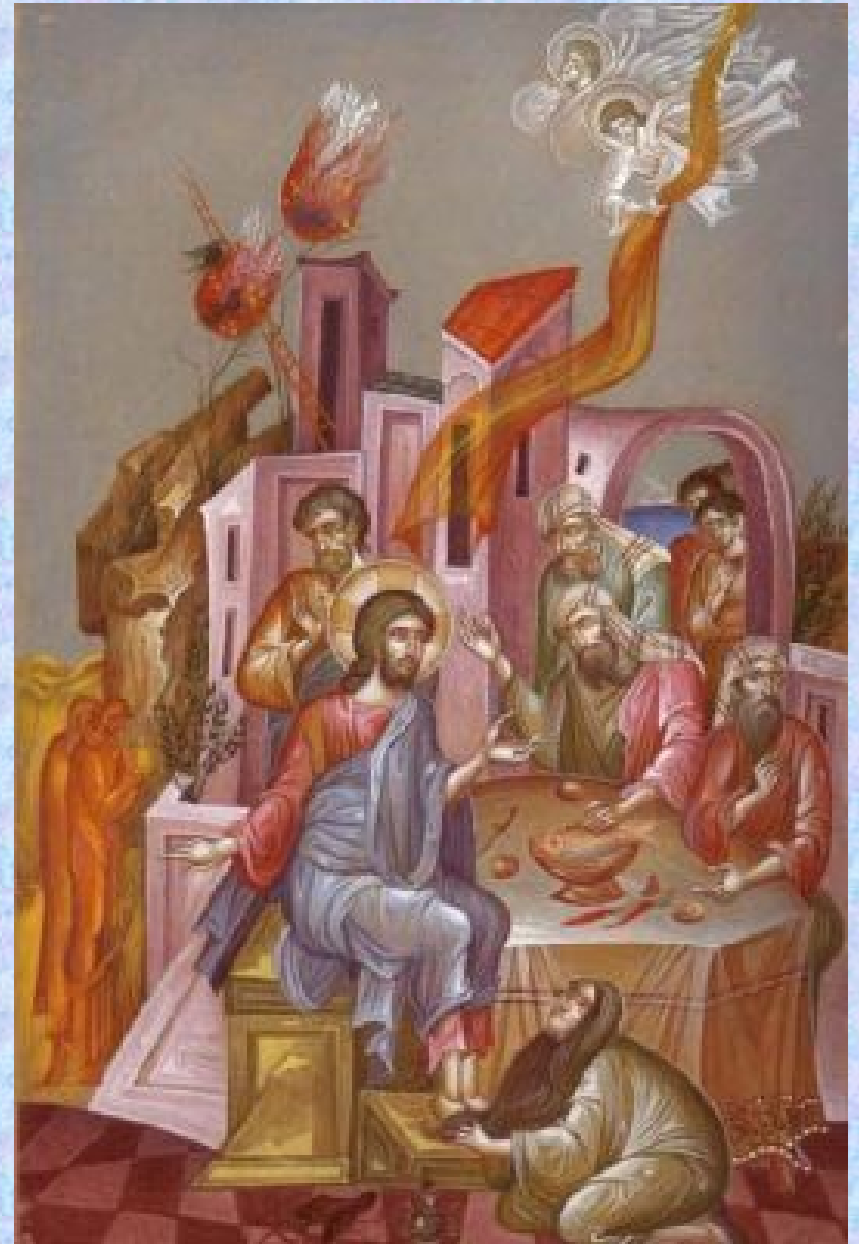
«Τὴν ἡμέραν πᾶσαν,
τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν
καὶ ἀναμάρτητον, παρὰ
τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα».



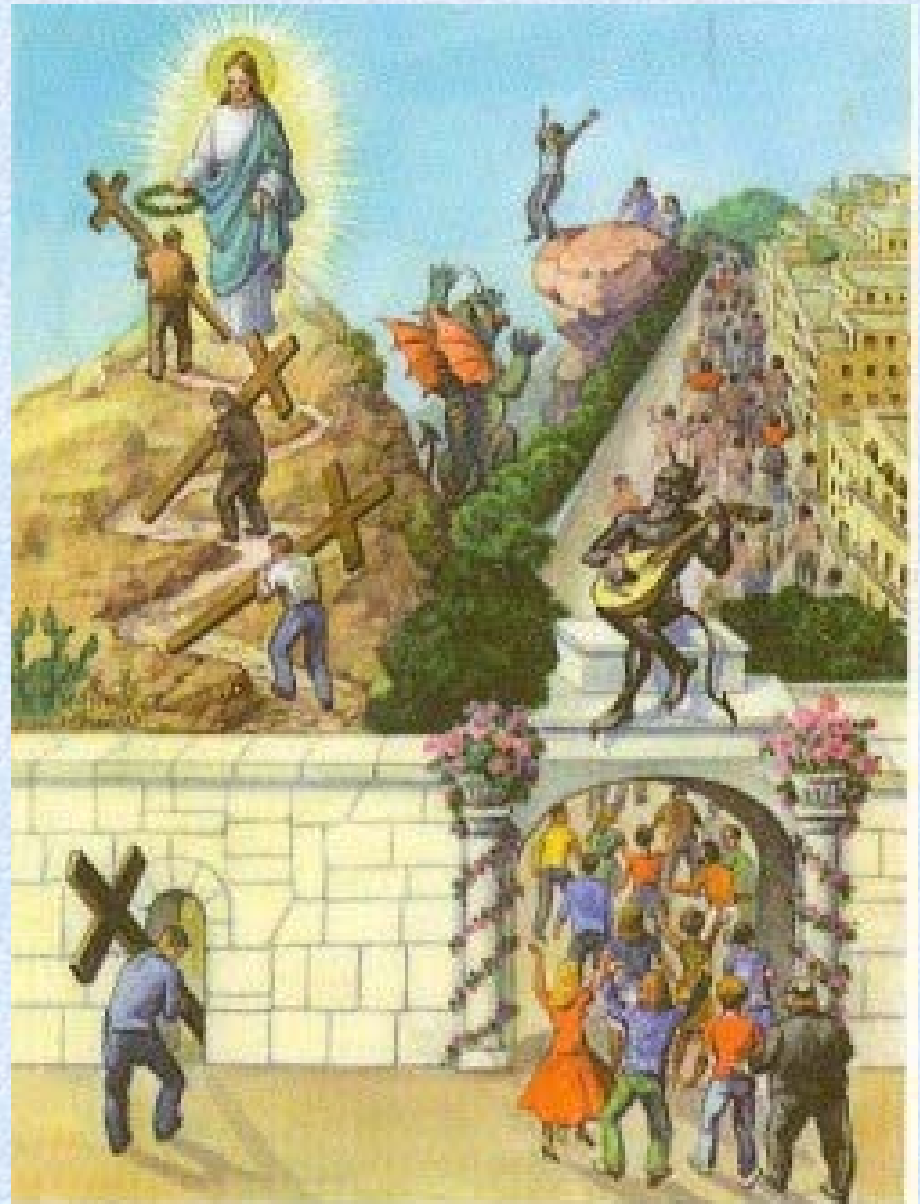
«Ἄγγελον εἰρήνης,
πιστὸν ὁδηγόν,
φύλακα τῶν ψυχῶν
καὶ τῶν σωμάτων
ἡμῶν, παρὰ τοῦ
Κυρίου
αἰτησώμεθα».



«Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν
τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν
πλημμελημάτων ἡμῶν,
παρὰ τοῦ Κυρίου
αἰτησώμεθα».



«Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα
ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καὶ
εἰρήνην τῷ κόσμῳ παρὰ
τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα».



Οἱ δύο δρόμοι

«Τὸν ὑπόλοιπον
χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν
ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοία
ἐκτελέσαι παρά τοῦ
Κυρίου αἰτησώμεθα».



“Ο Θεός δεν μετράει τα χρόνια μας, παρά μόνο τα ζυγίζει.
Ας φροντίζουμε να παίρνουμε βάρος!”.

Αγιορείτης μοναχός

«Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα,
εἰρηνικὰ καὶ καλὴν ἀπολογία, τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ
Χριστοῦ, αἰτησώμεθα».



Ευχή της Προσκομιδής

«Κύριε, ... πρόσδεξαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν δέησιν ... ἰκάνωσον ἡμᾶς προσενεγκεῖν δῶρά τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων ... καὶ ἐπισκηνῶσαι τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου».



Προσφορά ἄρτων. Μικρογραφία σε χειρόγραφο 14ου αἰ. (Μονὴ Βατοπαιδίου, ἅγιον Ὄρος)

«Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους,
ἵνα
ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν».

«Ἐάν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ
θυσιαστήριον, κάκεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου
ἔχει τι κατά σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου
ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπάγε πρῶτον
διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν
πρόσφερε τὸ δῶρόν σου» (Ματθ. 5,23-24).



«Τῷ δεσπότη τῶν ὅλων πρεσβεύσατε,
εἰρήνην τῇ οἰκουμένῃ δωρήσασθαι».
*Στρογγυλή εικόνα (Rondo) του 15ου αι.
από τη Μονή της Πάτμου*

Κατά την παράδοση στο σημείο αυτό ήταν συνήθεια να δίνεται το φίλημα της αγάπης: «... Οἱ τοῦ κλήρου ἀσπάζονται τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας· τὰ δὲ παιδία, ἐπιβλεπόμενα παρὰ τῶν διακόνων, ὅπως μὴ ἀτακτῶσιν, ἴστανται πρὸς τῷ βήματι» (Ἀποστολικά Διαταγαί» Η, 11). Σήμερα για λόγους πρακτικούς ο ασπασμός ἔχει περιορισθεῖ μεταξύ των ιερέων μέσα στο Ιερό.

Μετά το φίλημα της ειρήνης
ακολουθεί η ομολογία

«Πατέρα, Υιόν
καὶ Ἅγιον Πνεῦμα,
Τριάδα ὁμοούσιον
καὶ ἀχώριστον».



Αγάπη και πίστη αναπόσπαστα. Το πρώτο συνάπτει τον άνθρωπο με τον άνθρωπο, το δεύτερο συνάπτει τον άνθρωπο με το Θεό.

Τὸ ΣΥΜΒΟΛΟΝ τῆς Πίστεως

«Τὰς θύρας, τὰς θύρας!
Ἐν σοφία πρόσχωμεν».

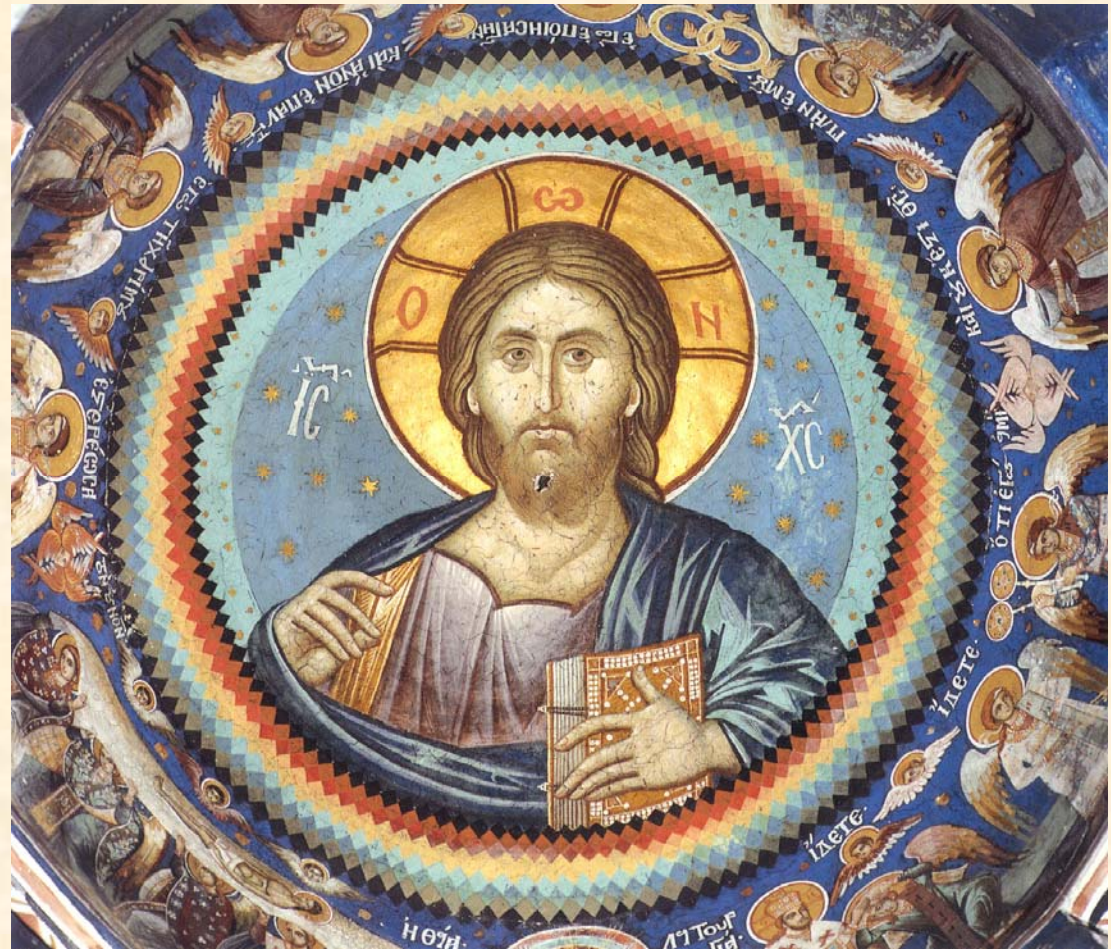
Σε παλαιότερες εποχές, το πρώτο ήμισυ της προτροπής αυτής (Τὰς θύρας, τὰς θύρας) είχε ως αποδέκτες τους πυλωρούς του ναού, οι οποίοι, κατά την τέλεση της θείας Λειτουργίας είχαν την ευθύνη για τη φύλαξη των θυρών του, ούτως ώστε **ουδείς των αμυήτων** να ευρίσκεται εντός του ναού κατά την τέλεση του μυστηρίου. Το δεύτερο ήμισυ (Ἐν σοφία πρόσχωμεν) αναφέρεται στους **πιστούς**, τους οποίους καλεί να έχουν ιδιαίτερη προσοχή, τόσο κατά την απαγγελία του συμβόλου της πίστεως, όσο και κατά την τέλεση του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας.

(Υπό ιερῆως Παρασκευά Αγάθωνος).



Ο Παντοκράτορας

στο παρεκκλήσι
του αγίου Νικολάου της
Μονής Βατοπαιδίου



Η εικονογράφηση του Θεού Πατέρα με άσπρα μαλλιά και ως γέροντα δεν είναι της ορθόδοξης ανατολικής τεχνοτροπίας. Πραγματική απεικόνιση της απερίγραπτης ουσίας του Θεού δεν μπορεί να γίνει. Γι' αυτό ο **Παντοκράτορας Πατέρας** (στους τρούλους των εκκλησιών) έχει μόνο τη **μορφή του σαρκωμένου Λόγου**. Ο Υιός που σαρκώθηκε και έλαβε ανθρώπινη μορφή παραπέμπει στον Πατέρα. Ο Παλιός των Ημερών της συμβολικής οράσεως του Δανιήλ είναι **ολόκληρος ο Τριαδικός Θεός** και όχι ένα μόνο από τα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος.

«Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.



«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν».



«Εἰς μίαν,
ἁγίαν,
καθολικὴν
καὶ ἀποστολικὴν
Ἐκκλησίαν».



- Ο Χριστός ἰδρυσε μία Ἐκκλησία και ὄχι πολλές, αὐτή που στην Καινή Διαθήκη αναφέρεται ως **μία νύμφη** (Ιωάν. 3,29), **ένα σῶμα Χριστοῦ** (Κολ. 1,18), **μία ποιμνὴ** (Ιωάν. 10,16), στους κόλπους της οποίας θα συναχθοῦν ὅλα τα ἔθνη της γῆς. Δεν εἶναι ἄλλωστε δυνατόν να ἔχει πολλά σῶματα ο ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.
- Ο ἴδιος ο Ἅγιος Κύριος αγίασε την Ἐκκλησία Του, η οποία πηγάζει ἀπὸ θεία ἀρχή, ἔχει και ἅγιο σῶμα του οποίου κεφαλὴ εἶναι ο ἴδιος ο Χριστός και ως ψυχὴ ἔχει το Πνεῦμα το Ἅγιο, ὄντας ἔτσι ενωμένη με τον πανάγιο Θεό. Επιπλέον, ως σύνολο, με την καθοδήγηση του Ἁγίου Πνεύματος, διαθέτει η Ἐκκλησία τα ἅγια μέσα της σωτηρίας (τα ἱερά Μυστήρια) για να ἐπιτύχει τον αγιαστικό της σκοπὸ.
- «Ὅπου ἂν ᾖ Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία». Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας *Migne P.G. 5, 713.*
- Οικοδομήθηκε «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ» (Ἐφεσ. 2, 20), τηρώντας ἀναλλοίωτη τη διδασκαλία τους και τις υπόλοιπες παραδόσεις και διατάξεις.

«Ὁμολογῶ
ἐν βάπτισμα
εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ἡ Εκκλησία είναι Μία, και διακρίνεται οπὸ κοινή Πίστη και Βάπτισμα. Κατά τη μαρτυρία της Αγίας Γραφῆς «εἷς Κύριος, μία Πίστις, ἐν Βάπτισμα» (Εφεσ. δ, 5).

Το Ἅγιο Βάπτισμα είναι η εἰσοδος στο Σῶμα του Χριστοῦ, και ως εκ τούτου το Θεμέλιο και η προϋπόθεση ὅλων των επακόλουθων μυστηρίων. Ὅπως ο ἴδιος ο Κύριος εἶπε «ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ιω. γ, 5).



«Βαπτιζόμενοι φωτιζόμεθα· φωτιζόμενοι υἱοποιούμεθα· υἱοποιούμενοι τελειούμεθα· τελειούμενοι ἀπαθανατιζόμεθα· ὅθεν βαπτιζόμενοι ἀπαθανατιζόμεθα. Ἐγὼ, φησίν, θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες».
Κλήμης Αλεξανδρέας, Παιδαγωγός, Βιβλίο 1, κεφ. 6,26

«Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».



Ο Ιεζεκιήλ προφητεύει την αναζωογόνηση των οστών και την ανάσταση του ανθρώπου. (Ιεζ. λζ' 1-14).



«Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

Ἡ ἅγια Ἄναφορά

Ἡ προσφορά της θυσίας

- που ανα-φέρεται στο Θεό,
- που γίνεται δεκτή στο ἅγιο και υπερουράνιο και νοερό θυσιαστήριο,
- που θεώνει τους προσφέροντες και ἀξίως μετέχοντες.



Τμήμα της θείας Λειτουργίας (κάτω και γύρω από τον Παντοκράτορα του τρούλου της Ι.Μ. Σταυρονικήτα)

«Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβου·
πρόσχωμεν τὴν ἅγιαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν».



Σερβία, Gracanica. Ουράνια Λειτουργία (λεπτ.), 1320

«Τοὺς χαμαὶ συρομένους λογισμοὺς ἅς ἀνορθώσωμεν. Τὴν ἔκκλυσιν τὴν ἐκ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων ἅς ἐκβάλωμεν. Ὅρθὴν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἅς παραστήσωμεν τὴν ψυχὴν μας».

Πρωτοπρ. Κων. Καλλίνικος, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1969, σελ. 340.

«Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς
καὶ ἡ κοινωνία τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος
εἶη μετὰ πάντων
ὑμῶν».



Ὁ ἱερεὺς, «τὸ τρίπαιον τοῦ Σταυροῦ κατὰ τοῦ μετώπου τῆ χειρὶ ποιησάμενος» (ὡς σημειοῖ ἡ λειτουργία τοῦ Κλήμεντος) ἐπαίρων τὴν δεξιὰν εὐλογεῖ τὸν λαόν, μεταδίδων οὕτως τριμερῆ ἀποστολοπαράδοτον εὐλογίαν, ἀνὰ ἓν πνευματικόν δῶρον παρ' ἐκάστου τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπερυμνήτου Τριάδος παρεχομένην καὶ ἀναπολοῦσαν τὴν τριμερῆ ἐκείνην **προτυπωτικὴν εὐλογίαν**, δι' ἧς τὸν Παλαιὸν Ἰσραὴλ ἠυλόγει ὁ **Ἄαρων** καὶ οἱ διάδοχοί του: «*Εὐλογήσαι σε Κύριος καὶ φυλάξαι σε· ἐπιφάναι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ καὶ ἐλεήσαι σε· ἐπάραι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ καὶ δώη σοι εἰρήνην*».

Αριθμ.στ' 24-26.

Πρωτοπρ. Κων. Καλλίνικος, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1969, σελ. 341.

«Ἄνω σχῶμεν
τὰς καρδίας».

Πρέπει οι πιστοὶ να υψώσουν το
νου και την καρδιά προς το Θεό,
να ξεχάσουν για λίγο τα υλικά για
τη μεγάλη στιγμή του Μυστηρίου
και να τον ευχαριστήσουν για τις
φανερές και άγνωστες ευεργεσίες
του σ' όλους.



«Ἄετοὶ ἅς γίνωμεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἅς πετασθῶμεν τὸν οὐρανόν».

Πρωτοπρ. Κων. Καλλίνικος, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1969, σελ. 341.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ ΎΜΝΟΣ

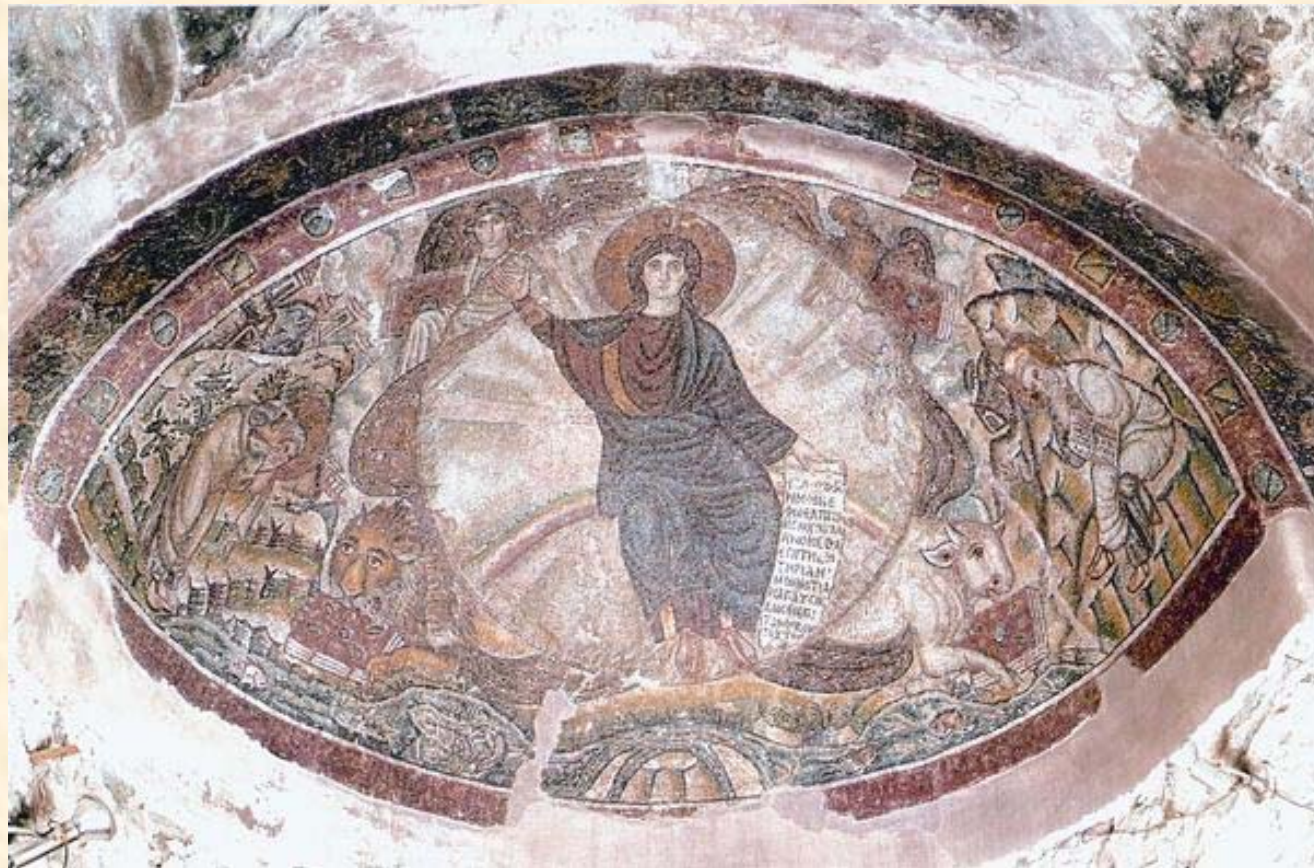


«Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ».

(Ο ιερέας μιμείται τον πρώτο Ιερέα, τον Χριστό, που ευχαρίστησε το Θεό Πατέρα προτού παραδώσει το μυστήριό της θείας Ευχαριστίας).

«Ἄξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν ... Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος ... σὺ καὶ ὁ Μονογενῆς σου Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον... Ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ, ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. *Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς Λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας, καίτοι σοι παρεστήκασι χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια, πτερωτά».*

«Τὸν ἐπινίκιον
ὕμνον ᾄδοντα,
βοῶντα,
κεκραγότα και
λέγοντα».



Ψηφιδωτό στην κόγχη του Ιερού Βήματος. Μονή Οσίου Δαβίδ (Λατόμου), 5^{ος} αι.

Στη Λειτουργία της Βασιλείας (Αποκ. 4, 6-8) τα Αγγελικά τάγματα εμφανίζονται με τη μορφή τεσσάρων πολυόμματων ζώων: «ᾄδοντά ἐστίν ὁ ἀετός· βοῶντά ἐστίν ὁ βοῦς· κεκραγότα ὁ λέων· καὶ λέγοντα, ὁ ἄνθρωπος».

Ἡ κτίση ολόκληρη συμμετέχει στη δοξολογία του Θεοῦ.

Ὁ ἐπινίκιος ῥμνος

«Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος,
Σαβαώθ(Παντοκράτωρ),
πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
τῆς δόξης σου, ὡσαννὰ
(σῶσε μας) ἐν τοῖς ὑψίστοις.
Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος
ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσαννὰ
ἐν τοῖς ὑψίστοις».



Ψάλλοντας τον τρισάγιο ῥμνο μιμούμαστε τους αγγέλους που δοξολογούν το Θεό, αλλά και το λαό της πόλεως των Ιεροσολύμων οι οποίοι τον υποδέχθηκαν με κλαδιά και δάφνες πριν το εκούσιο του πάθος. Ἐτσι και εμεῖς **υποδεχόμαστε τον βασιλέα ο οποίος ἐρχεται να σφαιαστεί και να δοθεί στους πιστούς.**

Ἡ πλήρωσις τῆς θείας Οἰκονομίας

«Μετὰ τούτων καὶ ἡμεῖς τῶν μακαρίων δυνάμεων, Δέσποτα φιλόανθρωπε, βοῶμεν καὶ λέγομεν· Ἅγιος εἶ καὶ πανάγιος ... Ὃς τὸν κόσμον σου οὕτως ἠγάπησας, ὥστε τὸν Υἱόν σου τὸν μονογενῆ δοῦναι ... Ὃς ἐλθὼν καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας τῇ νυκτὶ ἢ παρεδίδοτο, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν παρεδίδου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ... εὐχαριστήσας καὶ εὐλογήσας, ἀγιάσας, κλάσας, ἔδωκε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπών».



Ἡ ἀγῶνία τοῦ Χριστοῦ, Γκρέκο

Τὰ ἱδρυτικὰ λόγια τοῦ Μυστηρίου



«Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

«Πάρεσιν ὁ Χριστὸς καὶ νῦν, ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνην, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν». I. Χρυσόστομος, Migne P.G. 49, 380.



«Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».



Studonica, Εκκλησία του Milutin. Κοινωνία των Αποστόλων, 1315

«Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Τάφου, τῆς τριημέρου Ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς Ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν Καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν Παρουσίας.

**Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν
σοὶ προσφέρομεν
κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα».**

Δια του ανθρώπου και μαζί με τον άνθρωπο ο **κόσμος** φθάνει στο υπερουράνιο Θυσιαστήριο.

Δέχεται και αυτός την αγιαστική χάρη του Παρακλήτου και γίνεται **Σῶμα Χριστοῦ**: το καινὸ Δῶρο του Θεοῦ στον άνθρωπο. Ο κόσμος τώρα γίνεται τόπος συναντήσεως του κτιστοῦ με τον Ἄκτιστο, γίνεται **Ευχαριστία**.

Και ο **άνθρωπος** κοινωνεῖ την «εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν» - το Χριστό - και **χριστοποιεῖται**.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ, Η Θεία Λειτουργία, Σχόλια, Εκδ. Ι. Κουτλουμουσιανού Κελλίου Ἁγίου Ἰωάννης ο Θεολόγος, Καρυές, Ἁγιον Ὄρος, 1993, σελ. 275



ἘΠΙΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΘΑΓΙΑΣΜΟΣ

«Ἔτι προσφέρον σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμέν σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα ταῦτα. Καὶ ποιήσον τὸν μὲν Ἄρτον τοῦτον, τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀμήν. Τὸ δὲ ἐν τῷ Ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀμήν. **Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ.** Ἀμήν· ἀμήν· ἀμήν ».



«Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» (Λουκ. 22:19). Δεν θα πρόσταζε να αναλάβουν αυτό το μυστήριο, αν δεν είχε σκοπό να τους δώσει δύναμη να το επιτελοῦν. Και ποια είναι η δύναμη; **Το Ἅγιο Πνεῦμα**. Αυτό είναι που **με το χέρι και τη γλώσσα των ιερέων τελεσιουργεί τα μυστήρια**. Ο λειτουργός είναι υπηρέτης της χάριτος του αγίου Πνεύματος, χωρίς να προσφέρει τίποτε από τον εαυτό του. Γι' αυτό και δεν έχει σημασία αν τύχει να είναι ο ίδιος γεμάτος αμαρτίες. Κάτι τέτοιο δεν νοθεύει την προσφορά των δώρων, τα οποία είναι πάντοτε ευάρεστα στο Θεό. Όπως κι ένα φάρμακο που κατασκευάστηκε από άνθρωπο άσχετο με την ιατρική επιστήμη, δεν χάνει τη θεραπευτική του δράση, αρκεί μόνο να κατασκευάστηκε σύμφωνα με τις οδηγίες του γιατρού.

«Ὡστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος, εἰς Βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα (=κατάκριση) ἢ εἰς κατάκριμα (=καταδίκη)».



«Ὁ γὰρ ἄρτος, οὐκέτι τύπος ... ἀλλ' αὐτὸ τοῦ Δεσπότη τοῦ Πανάγιου Σῶμα, τὸ πάντα ἀληθῶς ἐκεῖνα δεξιόμενον τὰ ὄνειδη, τὰς ὕβρεις, τοὺς μώλωπας· τὸ σταυρωθέν, τὸ σφαγέν, τὸ μαρτυρῆσαν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τὸ ραπισθέν, τὸ αἰκισθέν (= βασανισθέν), τὸ ἐμπτυσμάτων ἀνασχόμενον, τὸ χολῆς γευσάμενον. Ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος, αὐτὸ τὸ Αἷμα τὸ ἐκπηδῆσαν σφαπτομένου τοῦ Σώματος. Τοῦτο τὸ Σῶμα, τοῦτο τὸ Αἷμα τὸ συστάν (= συσταθέν) ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Παρθένου, τὸ ταφέν, τὸ ἀναστάν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τὸ ἀνελθὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός».

Νικ. Καβάσιλας, Ἐρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας, κεφ. 27, Migne P.G. 150, 425.

Δέηση για ὅλη τὴν Ἐκκλησία

Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἓνας κλειστός κύκλος ολίγων εκλεκτῶν. Ὁ Κύριος δίδει τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος ὅλος. Ἡ Ἐκκλησία με τὴ λειτουργία τῆς μνημονεύει ὅλο τὸν κόσμο καὶ παρακαλεῖ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο:

«Ἔτι προσφέρομεν τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσασμένων Προπατόρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν ...».

«Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας».

«Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀιμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν».



Ἡ πρωτότυπη θαυματουργικὴ εἰκόνα
τοῦ «Ἄξιον Ἔστί»
στὶς Καρυές τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(χωρὶς τὴν ἀργυρὴ ἐπένδυση).

ΔΙΠΤΥΧΑ ΚΑΙ ΔΕΗΣΕΙΣ

«Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου προφήτου, προδρόμου ..., τῶν ἁγίων ἐνδόξων ... Ἀποστόλων, τοῦ Ἁγίου ... οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου (μνημονεύει ὀνομαστί ὧν βούλεται τεθνεώτων), πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων..., παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου..., ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ..., ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγνείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτεία..., πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ..., τοῦ περιστῶτος λαοῦ, καὶ τῶν δι' εὐλόγους αἰτίας ἀπολειφθέντων ...»



Οι πίνακες των Διπτύχων βρίσκονται στην Πρόθεση, όπου κατά την ώρα της Προσκομιδῆς γίνεται ἡ μνημόνευση των ονομάτων.

« Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν ...»

«Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν»

... καὶ ὧν ἡμεῖς οὐκ ἐμνημονεύσαμεν δι' ἄγνοιαν, ἢ λήθην... αὐτὸς, ὁ Θεός, μνημόνευσον...»

Από τη Λειτουργία του Μ. Βασιλείου

«Μεγίστην ὄνησιν (= ὠφέλειαν) ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας».

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατηχήσεις Μυσταγωγικά» 5, παρ. 9, 10 Migne P.G. 33, 1116.

«Καὶ ἔσται τὰ ἑλέη
τοῦ μεγάλου Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ
μετὰ πάντων ὑμῶν».

Ο Βυζαντινός τρόπος ευλογίας

Ὁ μὲν πρῶτος δάκτυλος ὁ λεγόμενος
λιχανὸς καὶ τὸ λύγισμα τοῦ μέσου
δακτύλου τὸ **IC** ὄνομα σημαίνουσιν· ἤγουν
ὁ ὀρθὸς τὸ **I** καὶ ὁ καμπύλος τὸ **C**. Ὁ δὲ
μέγας δάκτυλος καὶ παράμεσος ἐνούμενοι
ἀλλήλοις χιαστῶ τῶ τρόπῳ το **X**
εἰκονίζουσι· τὸ δὲ καμπύλωμα τοῦ μικροῦ
δακτύλου τὸ στοχεῖον **C**, ἦτοι την λέξιν
ΧΡΙΣΤΟΣ.

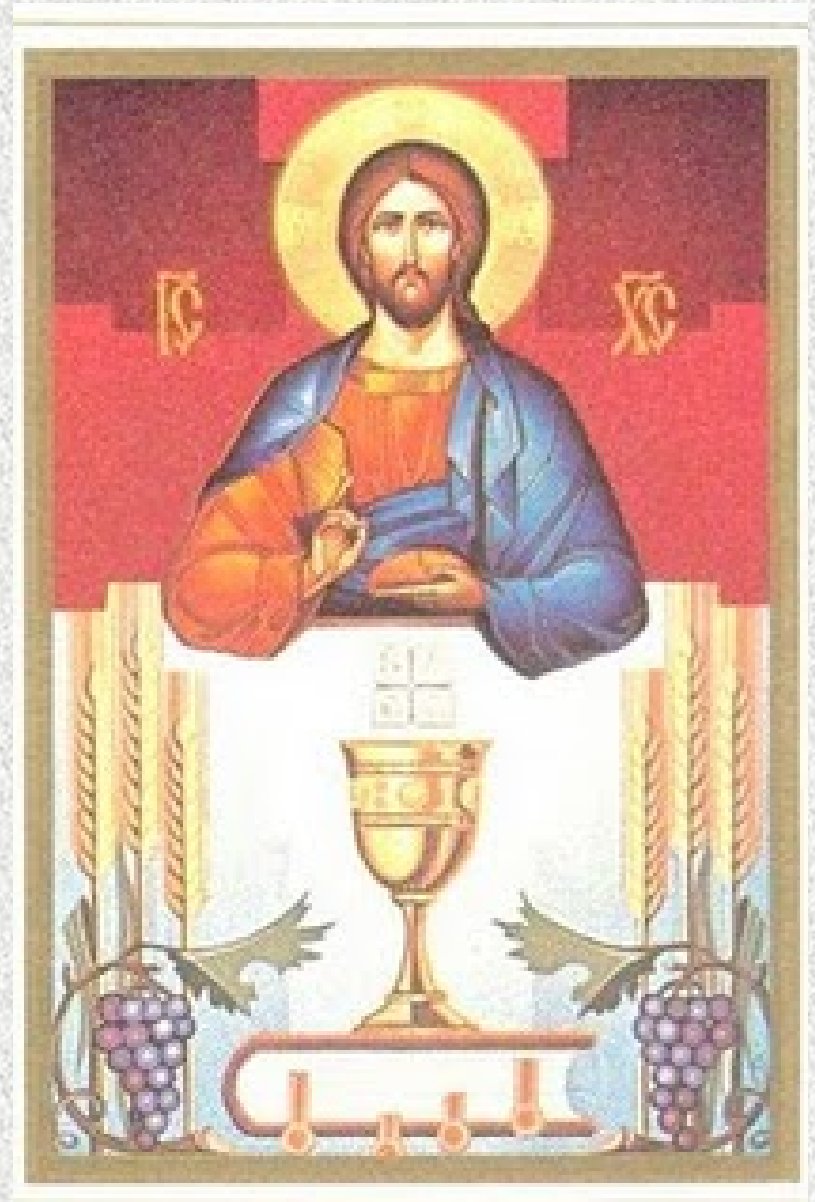
Πρωτοπρ. Κων. Καλλίνικος, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ καὶ τὰ
τελούμενα ἐν αὐτῷ, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1969, σελ. 355.



Ο ΚΥΡΙΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ
Από το τέμπλο της Παναγίας των Βλαχερνών

« Ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων Δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ Θυσιαστήριον, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψη ἡμῖν τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δεηθῶμεν».



Ακολουθεί μία σειρά από αιτήματα, όπου **επαναλαμβάνονται** και πάλι τα **Πληρωτικά**, «Τὴν ἡμέραν πᾶσαν...», και ὄλο το σπουδαιότατο αυτό τμήμα της Αγίας Αναφοράς κλείνει με την απαγγελία της **Κυριακής προσευχής**.



Χέρια προσευχής, Ντύρερ, 1500

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

«Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως, τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἔπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν».

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».



«Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν
τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν».

«Εὐχαριστοῦμέν σοι, Βασιλεῦ
ἀόρατε, ὁ τῆ ἀμετρήτῳ σου δυνάμει
τὰ πάντα δημιουργήσας, καὶ τῷ
πλήθει τοῦ ἐλέους σου ἐξ οὐκ ὄντων
εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγών.
Αὐτός, Δέσποτα, οὐρανόθεν ἔπιδε
ἐπὶ τοὺς ὑποκεκλικότας σοι τὰς
ἐαυτῶν κεφαλὰς· οὐ γὰρ ἔκλιναν
σαρκὶ καὶ αἵματι, ἀλλὰ σοὶ τῷ
φοβερῷ Θεῷ. Σὺ οὖν, Δέσποτα, τὰ
προκείμενα πᾶσιν ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν
ἐξομάλισον· κατὰ τὴν ἐκάστου ἰδίαν
χρείαν· τοῖς πλέουσιν σύμπλευσον·
τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον· τοὺς
νοσοῦντας ἴασαι, ὁ ἰατρὸς τῶν
ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν».





ΘΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ



Αλληγορία της Θείας Μετάληψης

Στο κέντρο της παράστασης ο Χριστός πλαισιώνεται από την Παναγία και τον Ιωάννη τον Πρόδρομο, σε στάση δέησης, και τα τέσσερα αποκαλυπτικά σύμβολα των ευαγγελιστών: το λέοντα, τον αετό, τον άγγελο και το μόσχο. Πατάει πάνω στη σφαίρα του κόσμου, που συγκρατείται από δύο μικρούς αντικριστούς αγγέλους και είναι διακοσμημένη με τους αστερισμούς και τον ζωδιακό κύκλο. Ο Χριστός κρατεί με το αριστερό του χέρι Ευαγγέλιο, όπου είναι γραμμένο απόσπασμα από το Ευαγγέλιο του Ιωάννη σχετικό με τη θεία μετάληψη, γεγονός που τονίζει το ευχαριστιακό νόημα της σύνθεσης. Το μάτιο που καλύπτει τον Χριστό αφήνει να αποκαλυφθεί το πάνω μέρος του σώματός του. Με το δεξί του χέρι πιέζει την πληγή στη λογχισμένη του πλευρά, από την οποία ρέει αίμα που συλλέγεται σε ποτήρι Μετάληψης από έναν από τους αγγέλους, ενώ δεύτερος άγγελος, δεξιά, κρατεί ένζυμο άρτο (αντίδωρο). Στο πάνω μέρος της εικόνας, δύο ομάδες αγγέλων κρατούν τα Σύμβολα του Πάθους: αριστερά το σταυρό, τη σκάλα και τη λόγχη και δεξιά τον κίονα πάνω στον οποίο μαστιγώθηκε ο Χριστός, τα καρφιά και το σπόγγο.

<http://www.byzantinemuseum.gr/el/collections/icons/?bxm=2221>



Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα,
Μιχαήλ Δαμασκηνός, β΄ μισό 16ου αι.

“ΥΨΩΣΙΣ

«Πρόσχωμεν! Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις».

«Ἅγιους ἐδῶ (ὁ ἱερεὺς) ἐννοεῖ ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ ἔφτασαν στήν τελειότητα τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ κι ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται νὰ φτάσουν σ’ αὐτήν, ἔστω κι ἂν ἀκόμα ὑστεροῦν»

(Ν.Καβάσιλας, http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/agios_nikolaos_kabasilas/interpretation_of_divine_liturgy.htm).



«Ἡ στιγμή τῆς ἐνώσεως, εἶναι πολύ κοντά. Ὑψώνοντας τὸν Ἀμνό, Ἄρτο τῆς ζωῆς, ὁ ἱερεὺς λέγει: "Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις".

Ἡ βαθύτατη συναίσθηση τῆς ἀναξιότητός της, τὸ δέος ἐμπρὸς τὸ ἅγιο, διαπερνᾷ τὴ σύναξη καὶ καθένας ὁμολογεῖ:

"Εἷς Ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός..."

Εἶναι ἡ συγκλονιστικὴ ἀναγνώριση τῆς μοναδικῆς πηγῆς κάθε ἁγιότητος».

ΠΑΥΛΟΥ ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ προσευχὴ τῆς Ανατολικῆς Εκκλησίας, Ἡ Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου*, Εκδ. Αποστ. Διακονία, Αθήνα, 1980, σελ. 187.

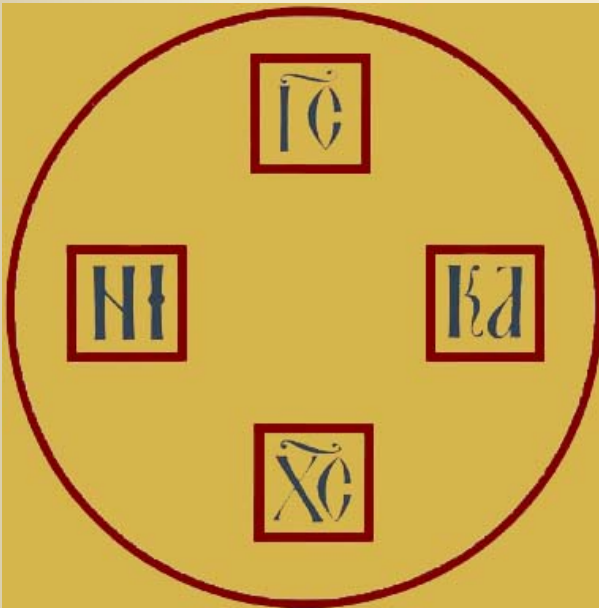
Μελισμὸς ἢ Κλα̅σις τοῦ Ἄρτου

- «Μέλισον, δέσποτα, τὸν ἅγιον Ἄρτον».
- «Μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος· ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος ἀλλὰ καὶ τοὺς μετέχοντας ἀγιάζων».



- Τεμαχίζεται ο Χριστός, ἀλλὰ δὲν διαιρείται. Μετὰ τον μελισμὸ, κάθε μέρος του Αγίου Ἄρτου εἶναι ολόκληρος ο Χριστός.
- Ο Χριστός εἶναι το ὄντως ὄν, το οποίο ὅλοι κοινωνοῦν κι ὅμως αὐτό δὲν ελαττώνεται κατὰ την μετάληψη των κοινωνούντων. «Πηγὴ πυρὸς ὁ Χριστός ἐν οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' αἰὲ πηγάζων καὶ πᾶσι τούτων μεταδιδούς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος», Γρ. Νύσσης, ΕΠΕ 9, 198 – ΕΠΕ 12,686-8.

Ο Ιερέυς, μετά προσοχής και ευλαβείας, μελίζει τον Αμνό



Ο αμνός διαιρείται σε τέσσερα τμήματα (μερίδες), επί τη βάσει των τεσσάρων σημείων της σφραγίδος του, IC-ΧC-NI-KA, τα οποία τοποθετούμενα στο δισκάριο σχηματίζουν σταυρό.

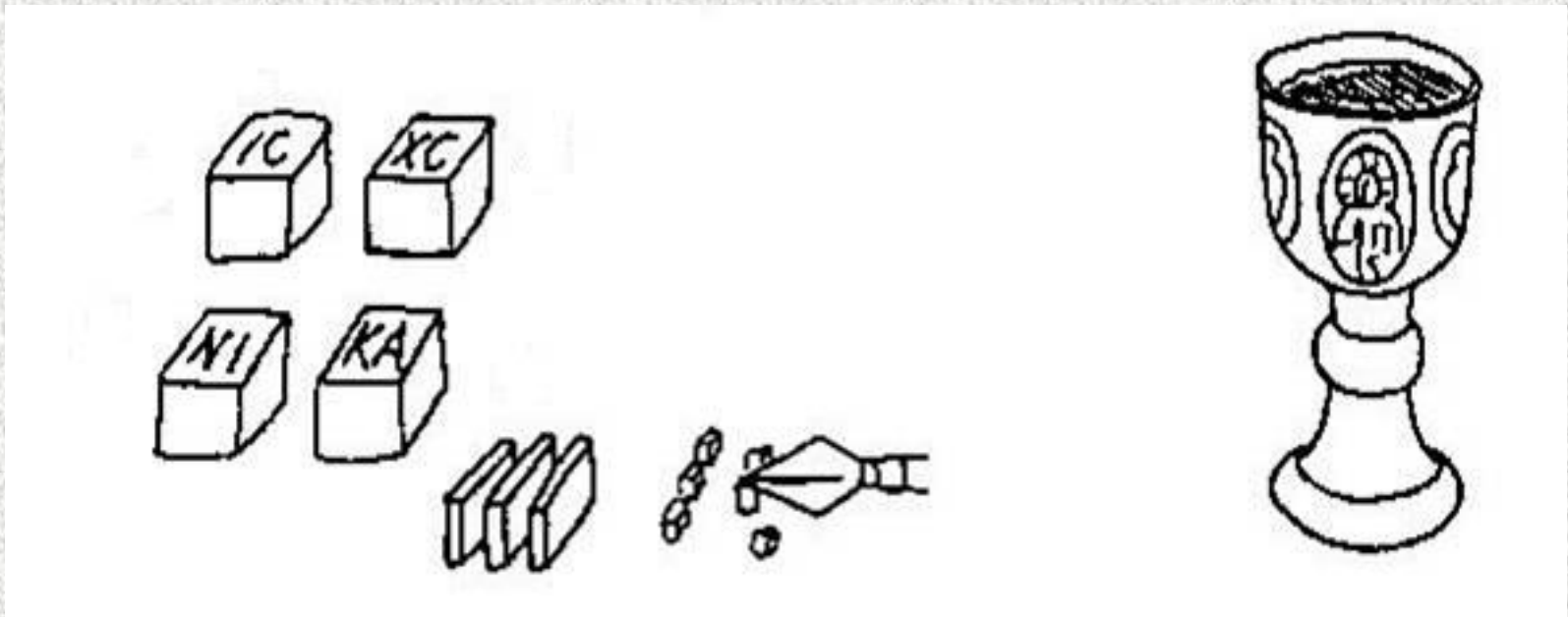
Απ' αυτές τις τέσσερις μερίδες η πρώτη (IC) θα τοποθετηθεί μέσα στο άγιο Ποτήριο και θα ενωθεί με το Τίμιο Αίμα του Κυρίου. Έτσι θα γίνει η **πλήρωση του ποτηρίου, η ένωση δηλ. του Σώματος και του Αίματος του Χριστού**. Με τη δεύτερη (XC) θα κοινωνήσει Σώμα Χριστού ο λειτουργός, ενώ οι υπόλοιπες δύο (NI-KA) θα προστεθούν με την πρώτη εντός του Άγιου Ποτηρίου, για να μεταλάβουν Σώματος και Αίματος Χριστού οι πιστοί.

ΠΛΗΡΩΣΙΣ ἢ Ἐνωσις

«Πλήρωσον, δέσποτα, τὸ ἅγιον Ποτήριον».

Ὁ Ἱερεὺς λαβὼν τὴν μερίδα τοῦ Ἄμνοῦ, τὴν ἔχουσαν τὸν χαρακτῆρα IC, ποιεῖ μὲ αὐτὴν σταυρὸν ἐπάνω τοῦ Ποτηρίου λέγων.

«**Πλήρωμα ποτηρίου πίστεως, Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν.**».



Τη στιγμή αυτή επιτελείται η ένωση του ἁγίου Σώματος με το ἅγιο Αἷμα του Χριστοῦ. Η πράξη αυτή σημαίνει «ὅτι **εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός**, εἰ καὶ ἐν ποτηρίῳ καὶ ἄρτῳ καθορᾶται· καὶ ὁ Αὐτὸς στηριγμὸς τε διὰ τοῦ ἄρτου καὶ εὐφροσύνη διὰ τοῦ ποτηρίου». Συμεών Θεσσαλονίκης, Migne P.G. 155, 300B

Ἐκχυσις ἢ Ζέσις

- «Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὸ ζέον».
- «Εὐλογημένη ἡ ζέσις τῶν ἁγίων σου, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».
- «**Ζέσις πίστεως, πλήρης Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν**».



«Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ, τοῦτο αὐτό τε ὕδωρ ὄν καὶ πυρὸς μετέχον, τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, ὃ καὶ ὕδωρ λέγεται καὶ ὡς πῦρ ἐφάνη τότε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς ἐμπесόν. Ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σημαίνει. Τότε μὲν γὰρ κατήλθε μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν ἅπαντα, νῦν δὲ τελειωθέντων τῶν δώρων τὸ ὕδωρ ἐπεισάγεται τοῦτο».

Μετλήψη ἱερέως

«Ἴδου προσέρχομαι Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν. Μεταδίδοταί μοι, τῷ ἀναξίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸ τίμιον καὶ πανάγιον Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσίν μου ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν. Ἔτι μεταδίδοταί μοι... τὸ τίμιον καὶ πανάγιον καὶ ζωηρὸν αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ...».

Στο σημεῖο αὐτό, ὅταν δὲν ὑπάρχει κήρυγμα, ψάλλεται τὸ «Κοινωνικόν», ὥστε νὰ δοθεῖ ὁ χρόνος στὸν ἱερέα νὰ κοινωνήσῃ ὁ ἴδιος καθὼς καὶ ὅσοι κληρικοὶ εἶναι στὸ ἱερό καὶ νὰ προετοιμασθεῖ γιὰ τὴ θεία **Κοινωνία** τῶν πιστῶν.

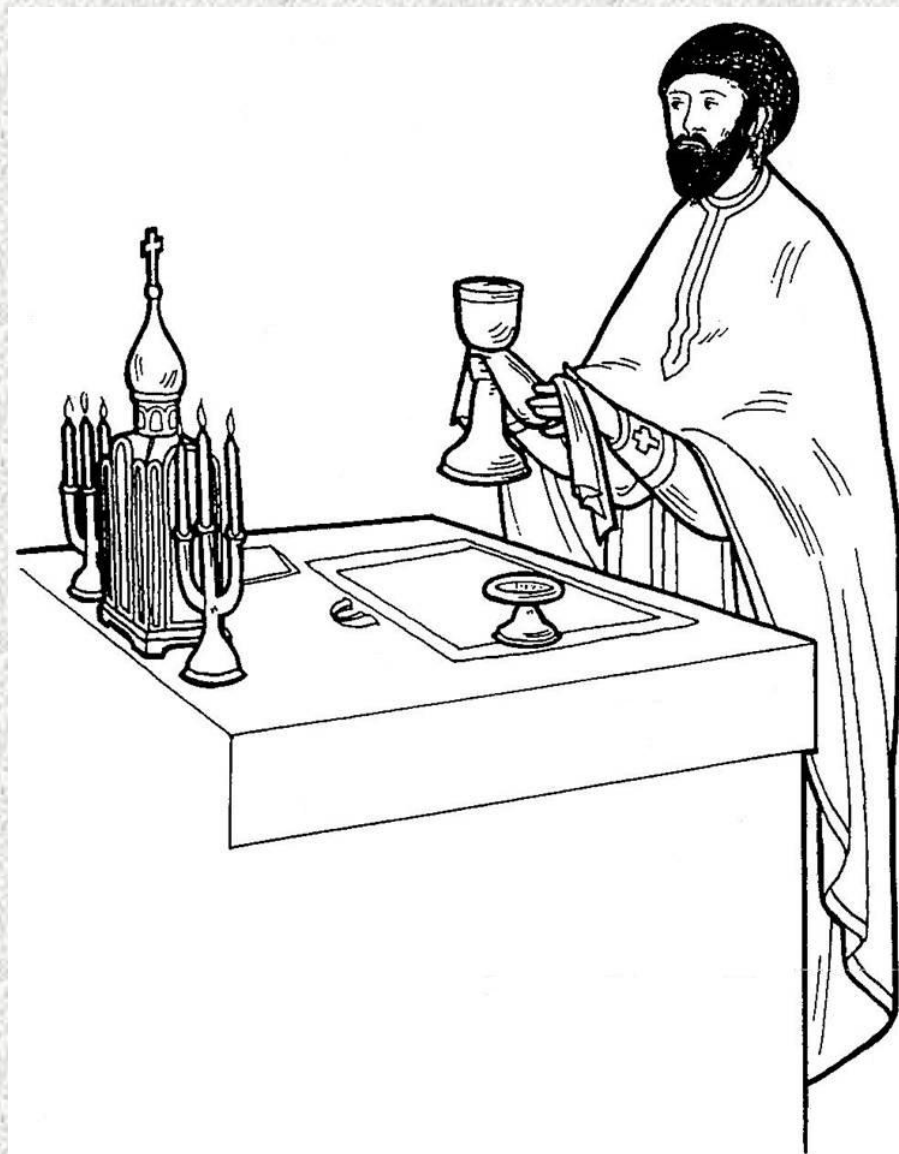
Τὸ Κοινωνικὸ εἶναι ἓνας σύντομος ψαλμικός στίχος ἢ μία σύντομη φράση σχετικὴ μετὰ τὴ θεία **Κοινωνία**. Συνήθως τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι τὸ γνωστὸ:

Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Ἀλληλούϊα».

Ἄλλα Κοινωνικά που ψάλλονται ἀνάλογα μετὰ τὴν εορτὴ εἶναι: «Σῶμα Χριστοῦ μεταλάβετε. Πηγῆς ἀθανάτου γεύσασθε. Ἀλληλούϊα».

«Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Ἀλληλούϊα».

«Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Ἀλληλούϊα» κ.λ.π.



«Ἄει Πάσχα Δυνάμεθα ἔπιτελεῖν»

Εἶτα ὁ Λειτουργὸς λαμβάνει τὸ ἅγιον Δισκάριον καὶ μετὰ προσοχῆς βάλλει τὰ τμήματα τοῦ Ἁγίου Σώματος, ὅπερ μελίζει εἰς μικρὰ τεμάχια, εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον λέγων:

- «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...».
- «Φωτίζου, φωτίζου...».
- «ὦ θείας, ὦ φίλης ...».
- «ὦ Πάσχα τὸ μέγα ...».



Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος, Μονὴ τῆς Χώρας (Καχριέ Τζαμί),

Ἡ θεία Λειτουργία εἶναι ἓνα διαρκές Πάσχα: «ἄει Πάσχα ἐστί». Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἡμέρα τοῦ ευχαριστιακοῦ Μυστηρίου εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς Αναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἡ Κυριακή. Ἡ ἡμέρα, που συμβολίζει τὴν κατάλυση τοῦ χρόνου, γιατί εἶναι ταυτόχρονα ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς δημιουργίας καὶ ἡ οὐδὴ, ἡ «ἀνέσπερος καὶ ἀδιάδοχος καὶ ἀτελεύτητος ἡμέρα». Ι. Χρυσόστομος, Μ 62, 530 - Μ. Βασίλειος, Μ 29, 52Α.

Καὶ εἰσκομίζει ἐν τῷ ἁγίῳ Ποτηρίῳ ἀπάσας τὰς μερίδας (ἦτοι τὰς μερίδας τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων καὶ τῶν ψυχῶν) λέγων:

Ἀπόπλυνον, Κύριε, τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἐνθάδε μνημονευθέντων δούλων σου τῷ αἵματί σου τῷ ἁγίῳ πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.

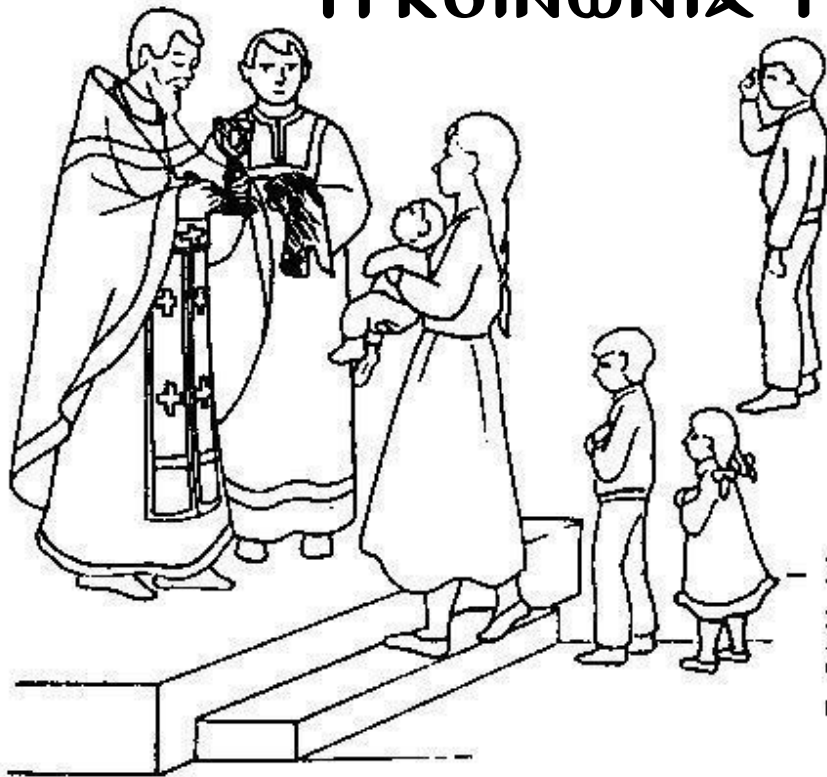
Εὐχή πρὸ τῆς θείας Μεταλήψεως

«Ἴδοὺ βαδίζω πρὸς θείαν κοινωνίαν·
Πλαστουργέ, μὴ φλέξης με τῇ
μετουσίᾳ· πῦρ γὰρ ὑπάρχεις τοὺς
ἀναξίους φλέγον· ἀλλ' οὖν κάθαρον
ἐκ πάσης με κηλίδος».



«Μετὰ φόβου Θεοῦ,
πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε».

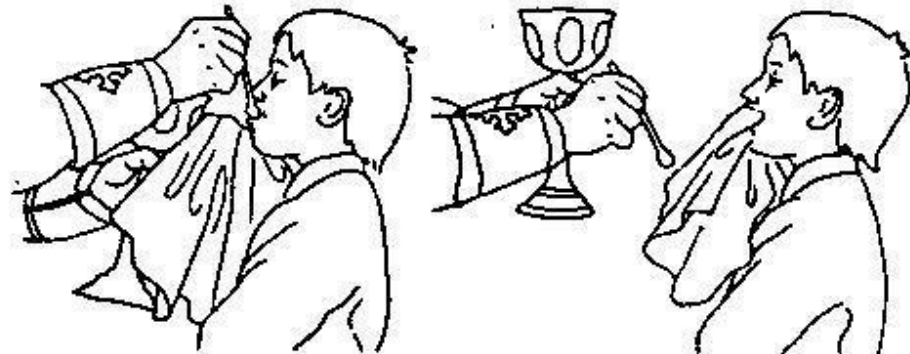
Ἡ κοινωμία τῶν πιστῶν



- Πλησιάζουμε τὸ Ἅγιο Ποτήριο μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα πάνω στό στήθος, λέγοντας, ἀπό μέσα μας, λόγια προσευχῆς.

- Ὁ Ἱερέας δίνει τὴ Θεία Κοινωνία.

- Σκουπίζουμε τὸ στόμα.



«Μεταλαμβάνει
ὁ δοῦλος τοῦ
Θεοῦ ...
εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν καὶ εἰς
ζωὴν αἰώνιον».

Θεία Κοινωνία

Το Σώμα και το Αίμα του Χριστού είναι αληθινή τροφή και αληθινό ποτό. Και όταν τα μεταλαμβάνει κανείς, δεν μετατρέπονται αυτά σε ανθρώπινο σώμα, όπως γίνεται με τις συνηθισμένες τροφές, αλλά **το ανθρώπινο σώμα μεταβάλλεται σε εκείνα**. Όπως και το σίδηρο, όταν έρθει σε επαφή με τη φωτιά, γίνεται κι αυτό φωτιά· δεν κάνει τη φωτιά σίδηρο.



«Μὴ ὄτι ἄρτος ἐστὶν ἴδης, μηδ' ὄτι οἶνός ἐστι νομίσης· οὐ γὰρ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσεις εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ, ἄπαγε! Μὴ τοῦτο νόει· ἀλλὰ ὡσπερ κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει, οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι τὰ μυστήρια τῆ τοῦ σώματος οὐσία. Διὸ καὶ προσερχόμενοι, μὴ ὡς ἐξ ἀνθρώπου νομίσατε μεταλαμβάνειν τοῦ θεοῦ σώματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν Σεραφεῖμ τῆ λαβίδι τοῦ πυρός, ἦνπερ Ἡσαΐας εἶδε, τοῦ θεοῦ σώματος μεταλαμβάνειν νομίζετε, καὶ ὡς τῆς θείας καὶ ἀχράντου πλευρᾶς ἐφαπτόμενοι τοῖς χεῖλεσιν, οὕτω τοῦ σωτηρίου αἵματος μεταλάβωμεν» (Ι. Χρυσόστομος, Περί μετανοίας, ΕΠΕ 30, θ', 314).

Το
«εἶδομεν
τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν,
ἐλάβομεν Πνεῦμα
ἐπουράνιον».

που αναφωνούμε
μετά τη θεία
Κοινωνία, είναι η
μετοχή μας στην
Πεντηκοστή.

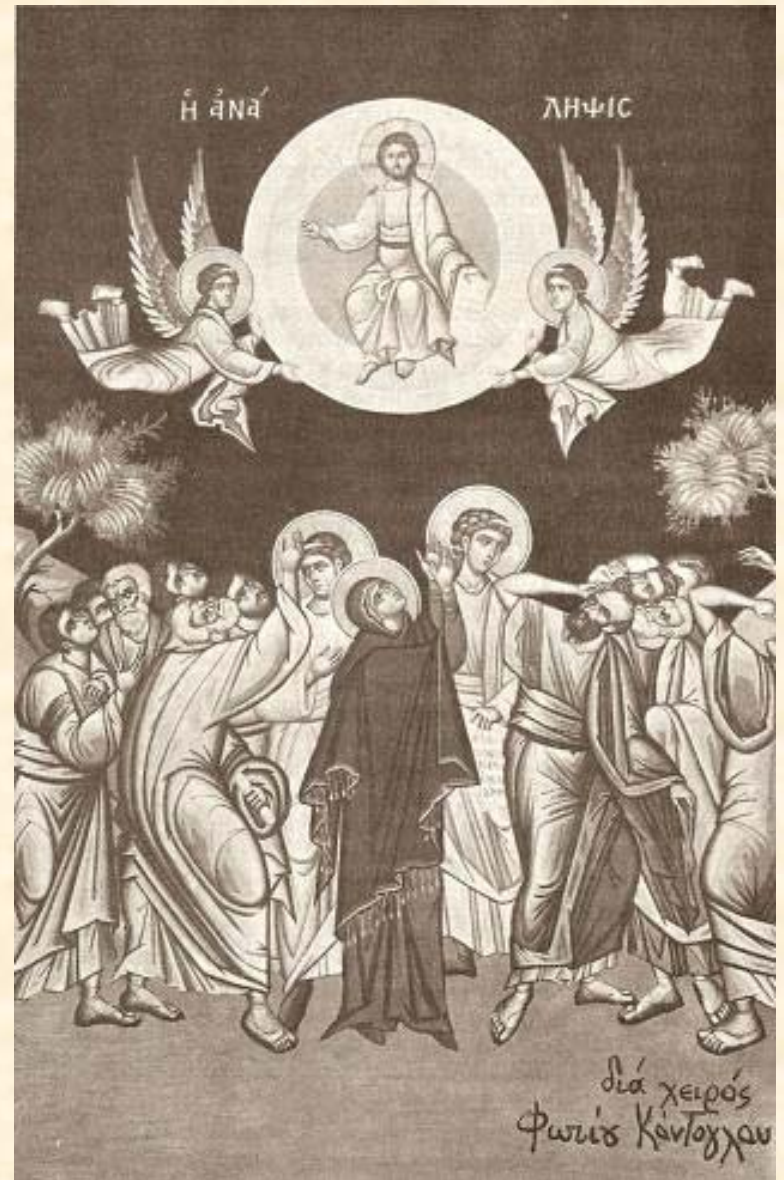


— «Ύψωσον, Δέσποτα».

— «Ύψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἡ δόξα σου διαμένει εἰς αἰῶνας αἰώνων».

Κάθε φορά που τελείται η θεία Λειτουργία ο Χριστός κατέρχεται από τους ουρανοὺς για τη δική μας σωτηρία. Στο τέλος της θείας Λειτουργίας ανέρχεται πάλι στους ουρανοὺς, αλλά το Φως της δόξης και της αγάπης Του παραμένει και ἐπὶ της γης και καταυγάζει την οικουμένη.

Η μεταφορά των τίμιων δώρων στην πρόθεση μετά τη θεία Κοινωνία είναι η **Ανάληψη** του Χριστού.



Εὐχὴ εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ Μεταλήψει



« Ὁρθοί. Μεταλαβόντες τῶν θείων, ἀγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ».

«Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα φιλόνησπε, εὐεργέτα τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὅτι καὶ τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ κατηξίωσας ἡμᾶς τῶν ἐπουρανίων σου καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. Ὁρθοτόμησον ἡμῶν τὴν ὁδόν, στήριξον πάντας ἡμᾶς ἐν τῷ φόβῳ σου, φρούρησον ἡμῶν τὴν ζωὴν, ἀσφάλισαι ἡμῶν τὰ διαβήματα· εὐχαῖς καὶ ἰκεσίαις τῆς ἐνδόξου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν Ἁγίων σου».

ἈΠΟΛΥΣΙΣ ΤῶΝ ΠΙΣΤῶΝ

«Ἐν εἰρήνῃ
προέλθωμεν».

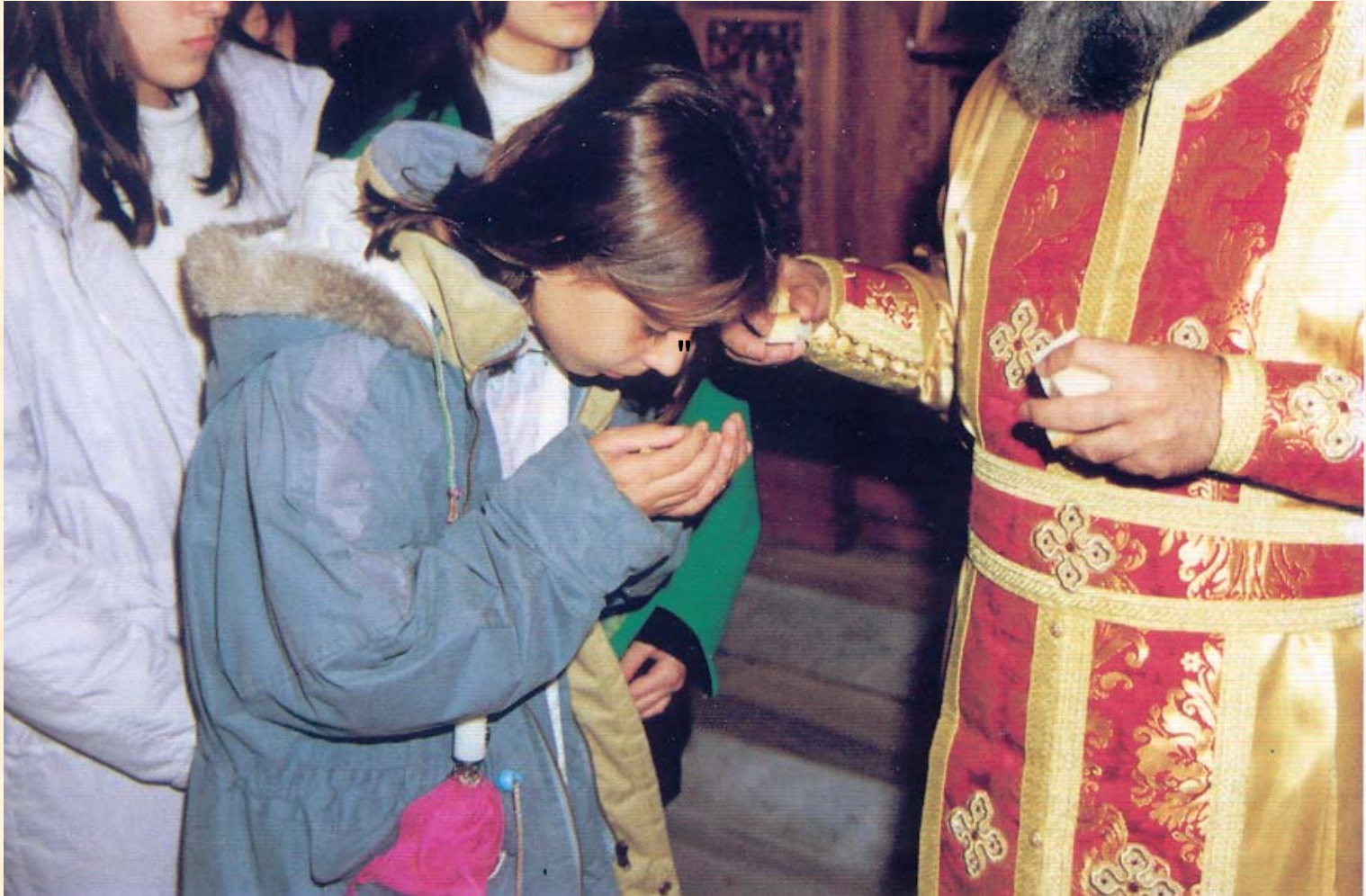
«Εὐλογία Κυρίου καὶ
ἔλεος αὐτοῦ ἔλθοι ἐφ'
ὑμᾶς, τῇ αὐτοῦ θείᾳ
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων».

«Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων
Πατέρων ἡμῶν ...».



Ἄντιδωρο: Ἀντὶ τῶν Δώρων, τοῖς μὴ μετασχοῦσι τούτων παρέχεται.

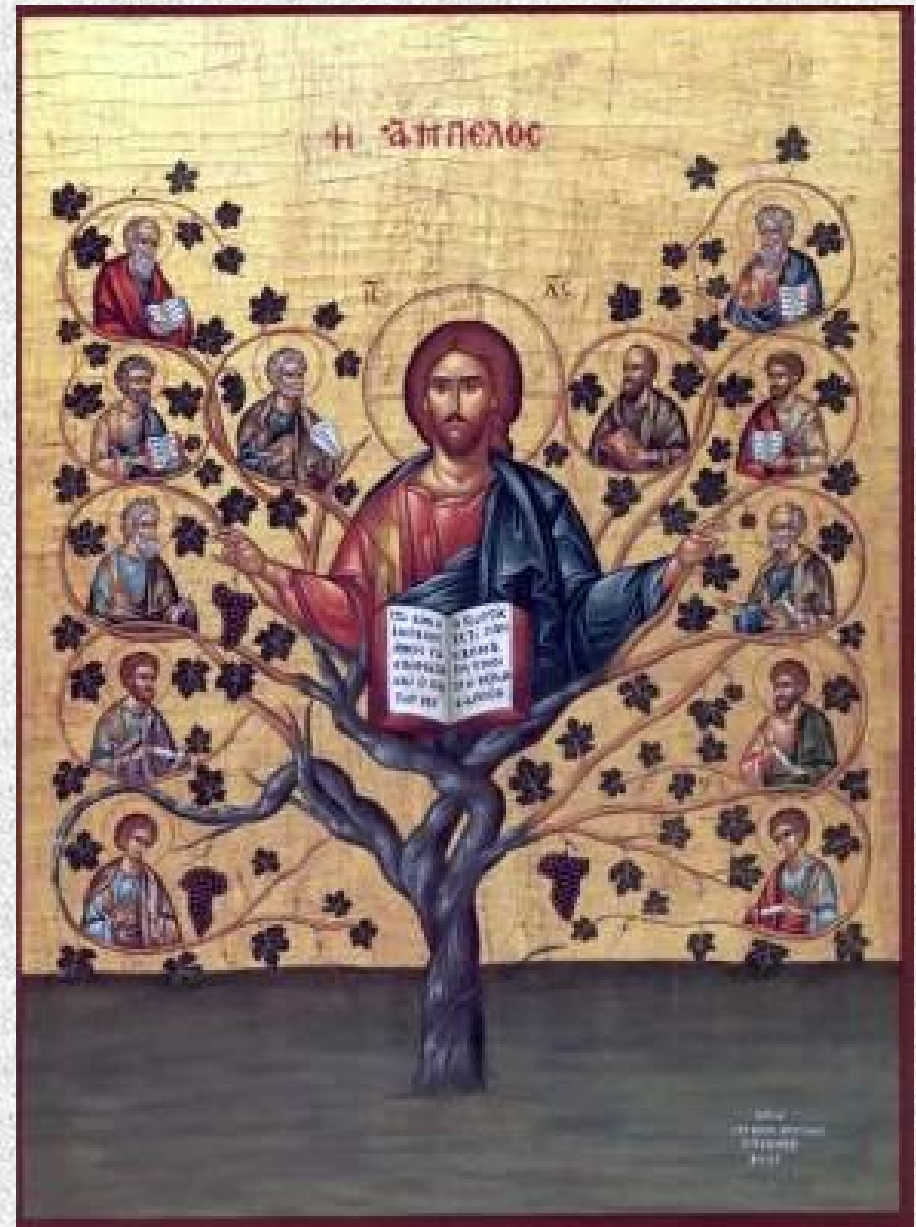
Εἶναι αγιασμένος ἄρτος, που προσφέρθηκε στην Πρόθεση και ἀπὸ τον ὁποῖο κόπηκε το μεσαῖο κομμάτι και ἐγένε Σῶμα Χριστοῦ. Αὐτός ο ἄρτος, που σφραγίστηκε με τη λόγχη και δέχθηκε ιερὰ λόγια, δίνεται σ' ὅσους δὲν μετέλαβαν των Μυστηρίων. Γι' αὐτό, ὅταν το παίρνουν οὖν χριστιανοί, ασπάζονται και το χέρι του ιερέως.



ΜΕΤὰ ΤὸΝ ἘΚΚΛΗΣΙΑΣΜΌ

Ἐννόησον οἴας (=ποιᾶς) ἀπολαύεις μυσταγωγίας ὁ μεμυημένος σὺ, μετὰ τίνων ἀναπέμπεις τὸ μυστικὸν μέλος ἐκεῖνο, μετὰ τίνων βοᾷς τὸ, Τρισάγιος. Δίδαξον τοὺς ἕξωθεν, ὅτι μετὰ τῶν σεραφίμ ἐχόρευσας, ὅτι εἰς τὸν δῆμον τὸν ἄνω τελεῖς, ὅτι εἰς τὸν χορὸν ἐνεγράφης τὸν τῶν ἀγγέλων, ὅτι τῷ Δεσπότῃ διελέχθης(=συνομίλησες), ὅτι τῷ Χριστῷ συνεγένου (=ενώθηκες). Ἄν οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζωμεν, οὐδὲν ἐξελθόντες δεησόμεθα λόγου πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας, τῆς οἰκείας αἰσθήσονται ζημίας, καὶ δραμοῦνται ταχέως, ὥστε τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι.

(Ιωάν. Χρυσόστομος, Ομιλία Δ (PG 51, 179-180)



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤ' ΕΠΙΛΟΓΗΝ

1. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ, Η Θεία Λειτουργία, Σχόλια, Εκδ. Ι. Κουτλουμουσιανού Κελλίου Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, Καρυές, Άγιον Όρος, 1993.
2. Πρωτοπρεσβυτέρου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ, Ό Χριστιανικός Ναός καί τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1969.
3. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, Ερμηνεία της θείας Λειτουργίας, Migne P.G. 150 - (Από τη σειρά των φυλλαδίων «Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» της Ιεράς Μονής Παρακλήτου Ωρωπού Αττικής.)http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/agnios_nikolaos_kabasilas/interpretation_of_divine_liturgy.htm
4. "ΤΟ ΠΡΟΣΦΟΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΔΩΡΟ", Έκδοση Ι. Μ. Δημητριάδος, ISBN 960-7175-99-9.
5. Επισκόπου ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ Ν. ΚΑΝΤΙΩΤΟΥ, Είς τήν θείαν Λειτουργίαν, Εκδόσεις Σταυρός, Αθήνα, 1978.
6. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΣΑΒΒΑ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, Τι είναι η θεία Λειτουργία και πώς θα τη ζήσουμε, Εκδ. Ιερού Κελλίου Εισοδίων της Θεοτόκου, Κερασιά Αγ. Όρους
7. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ομιλία ΜΣΤ' εις το κατά Ιωάννην, Migne P.G. 59, 260.
8. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Είς το Κατά Ματθαίον, Ομιλία 59, ΕΠΕ, τ. 12.
9. ΠΑΥΛΟΥ ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, Η Ορθοδοξία, Εκδ. Βασ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη, 1972.
10. ΠΑΥΛΟΥ ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, Η προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας, Η Λειτουργία του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Εκδ. Αποστ. Διακονία, Αθήνα, 1980.
11. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ, Απολογία Α', 67, 3-5, ΒΕΠΕΣ 3.

*Ζητούμε την κατανόησή σας για τις ατέλειες
της παρούσης εργασίας και περιμένουμε τις
υποδείξεις σας για τη βελτίωσή της.*

kxevgenis@sch.gr